

КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ САБАКТАРДЫН ПРОГРАММАСЫ

1-сабак: «Зомбулуксуз мектеп» сабактары менен тааныштыруу

2-сабак: Инсандык өнүгүүнүн психологиялык өзгөчөлүгү

9-сабак: Лидер. Лидер ким?

4-сабак: Мамилелешүүнүн психологиясы

5-сабак: Стереотиптик жүрүм-турум

6-сабак: Конфликт жөнүндө түшүнүк

7-сабак: Конфликттерди чечүү ыкмалары

8-сабак: Адамдын укуктары

9-сабак: Зомбулук деген эмне?

10-сабак: Элдештирүү тажрыйбалары

11-сабак: Иштин аякташы

1-сабак.

Сабактын темасы:

Кириш бөлүгү. «Зомбулуксуз мектеп» сабагы менен таанышуу.

Күндүн сөзү: кайтарым сөз, болумуш, афоризм.

Кайтарым сөз – бул маалымат берген булакка, анын мамилесине, кырдаалга, окуяларга жооп түрүндөгү реакция. Башка адамга мен ал жөнүндө эмне деп ойлоорумду, аны менен болгон мамилелеримди кандай кабыл алаарымды, анын айткан сөздөрү, аракети, кылык-жоруктары менде кандай сезимдерди жаратаары жөнүндө жиберилген маалымат.

Икая – кыскача аңгеме, сюжетти каймана сөз түрүндө ачып, акыл-насаат максатында айтылат. Болумуш – кылымдар бою чогултулган акылмандык.

Афоризм - кыскача санат, корутундуланган, аягына чыккан ой.

Сабактын максаты:

- Каттышуучуларды ушул окуу курсунун чегинде үйрөнө турган сабактын темалары менен тааныштыруу.
- Сабакты өткөрүү убагындагы негизги эрежелерди иштеп чыгуу.

Сабактын тапшырмалары:

- Сабактын темаларын талкуулоо
- Сунушталган темалардын максатын түшүндүрүү. Керектелүүчү куралдар:
 - А4 форматындагы кагаздар,
 - флип-чарт
 - ак маркер/бор доска,
 - маркер/бор,
 - скотч,
 - корсөтмө куралдар:

1. флип-чартка, же доскага жазылган цитаталар: «Жакшы адам болуш жаратылыштан эмес, көбүн эсе конүгүүдөн». Демокрит (байыркы грек философ-материалисти).

2. флип-чартта/доскада сабактардын темалары.

Сабактардын убактысы: 45 мүнөт.2 16

Сабактардын планы:

- Мугалимдин кириш сөзү (3 мүнөт) • «Таанышуу» процедурасын жүргүзүү (7 мүнөт)
- Топ ичинде иштөө эрежелерин түзүү (7 мүнөт)
- Чоң топтордо эрежелерди талкуулоо (3 мүнөт)
- Программаны талкуулоо (20 мүнөт)
- Сабакты жыйынтыктоочу бөлүк: Кайтарым сөз (5 мүнөт)

Сабактын жүрүшү:

Мугалимдин кириш сөзү (3 мүнөт)

1. Катышуучуларга салам айтыңыз. Өзүнүздү тааныштырыңыз, ысымыңызды, толук атыңызды, кызматыңызды, бул программага катышып жаткандагы кызыкчылыктарыңызды жана себептериңизди айтыңыз. Бул топ менен иштешүү сизге кызыктуу экендигин белгилеңиз.

2. «Зомбулуксуз мектеп» программасынын окутуу курсунун максаттарын түшүндүрүңүз. Катышуучуларга сабактар: окуу жайында, жумушта, же үйдө, турмушта зарыл болуучу билим жана үйрөнүүлөргө мүмкүнчүлүк түзөөрүн айтып бериңиз. Алардын окууга болгон ынтызаарлыгы, темага кызыгуусу жана кунт коюусу, бул курста берилген материалдарды өздөштүрүүсүнө жана кийинки турмушунда алган билимдерин жана шыктарын пайдаланууга түздөн-түз таасирин тийгизет.

3. Катышуучуларга икаяны айтып бериңиз. Саякатчылар жөнүндө икая Качандыр бир убакта жолоочулар жолдо келе жатышып, түнөп алуу үчүн шагыл таштуу деңиздин жээгине жайланышышат. Капилеттен асмандан жарык нур көрүнүп, жолоочулар бир укмушка туш келгенин түшүнүшөт да, дымып калышат. Бир аз убакыттан кийин асмандан үн чыгат. Ал үн мындай дейт: «Шагылдан чогултуп баштыгыңарга салгыла. Эртең таң ата жолго чыккыла. Күн бою жол жүргүлө. Кечинде кайрадан түнөөгө жатаарда бир эле мезгилде сүйүнүүгө да, кайгырууга да туш болосуңар». Ушундан кийин жарык да, үн да жок болот. Жолоочулардын маанайлары чоңо түштү. Алар, өзгөчө бай жана атактуу кыла турган аалам жаңылыгын күтүшкөн эле, анын ордуна маанисин түшүнбөгөн тапшырма алышты. Бирок асмандагы укмуштуу жаркыракты эстеп, не бар, не жок деп күңкүлдөшүп, баштыктарына бир аз майда таш салымыш болушат. Жолоочулар кийинки күндү жолдо өткөрүшөт. Кечинде уктаганы жатканда баштыктарын карашты. Баягы таптардын ордуна алмаздар пайда болуп калыптыр. Аны көрүп, алар адегенде сүйүнүп кетишти, анан көз ирмемден кийин кайгырып киришти, анткени алмаздар өтө эле аз болучу. Икаяны кыскача талкуулагыла. Болумуштун мазмуну кандай сезимдерди козгоду, икаянын үйрөнүп жаткан программаны үчүн кандай мааниси бар? 17

4. Эгерде катышуучулар бири-бирин жакшы билип алышса, окуу процесси натыйжалуу жана жандуу болоорун түшүндүрүңүз. Ушул максат менен «Кар тоголоктоо» көнүгүүсүн өткөргүлө (7 мүнөт). Бул оюндун милдети, катышуучулардын бири-бири жөнүндө ой-пикирлерин кеңейтүү, бири-бирине болгон мамилесин жеңилдетүү.

Катышуучулар тегерете отуруп, төмөнкүдөй тартипте аттарын аташат:

1-чи катышуучу өзүнүн ысымын айтып, атынын биринчи тамгасынан башталган өзүн инсан катары мүнөздөөчү сын атоочту атайт (мисалы: Динара – даанышман, Алия – акылдуу, Эркин - эрктүү);

2-чи катышуучу биринчи катышуучунун атын жана аны мүнөздөөчү сөздү атап, андан кийин өзүнүн атын атайт;

3-чү катышуучу биринчи жана экинчи катышуучунун аты менен «мүнөздөмөсүн» айтып, андан ары өзүнүн атын айтат ж.б.у.с. Лягында – эпиграф жазылган доскага көңүл буруңуз.

Эпиграф көнүгүүсү: «Жакшы адам болуп жаратылыштан эмес, көбүн эсе көнүгүүдөн». Демокрит (байыркы грек философ-материалисти).

Мугалимге сунуштар: көнүгүүнү аткарууну так түшүндүргөндөн кийин, өзүңүз дагы оюнга катышыңыз.

5. Кичине топтордо иштөө (7 мүнөт) Топ ичинде курстун аягына чейинки эрежелерди иштеп чыгаруу.

а) Катышуучуларды саноо аркылуу, же мисалы, жыл мезгилдерине: «кыш», «жаз», «жай», «күз» деп бөлүү менен төрт топ түзгүлө.

б) Топтордун катышуучуларына болмөнүн төрт бурчуна бөлүнүп, өздөрүнчө тегерете отурууларын сунуштаңыз.

с) Топ ичинде капыстан чыккан белгилерине жараша ролдорду бөлүштүрүңүз: «алып баруучу», «хронометрист», «катчы», «докладчы» (мисалы: эң кыска ат, ким мектепке эң жакын жашайт ж.б.у.с.)

д) Ар бир ролдун милдеттерин түшүндүрүңүз. «Алып баруучу» талкууну жандандырат, «хронометрист» тапшырманы аткарууга берилген убакытты көзөмөлдөйт, «катчы» топтун катышуучуларынын айткан сөздөрүн жазып жана аларды чоң кагаз, скотч, маркер менен камсыздайт (баарын мугалимден алат). «Докладчы» топ ичинде иштелип чыккан натыйжаларды айтып берет.

е) Топтордун катышуучуларына тапшырма бериңиз: «Топ ичинде иш алып баруунун эрежелерин иштеп чыккыла».

ф) Иштин аягында ар бир топтун жасаган иштеринин натыйжаларын угуңуз.

6. Жалпы топто талкуулагыла (3 мүнөт) Топ ичинде талкуулоо жүргүзгүлө, катышуучуларга эң керектүү 5-6 эрежелени тандоону сунуштагыла. Алардын арасында төмөнкүлөр бар экендигин текшергиле: «кунт коюу менен ук», «эгерде айткың келбесе, унчукпай койсоң болот», «эч кимге баа 18 бербесе жана сындаба», «жашыруун». Эгерде топ бул эрежелерди айтпаса, сиз өзүңүз сунуштаңыз. Тандалган варианттардын башына «Эрежелер» деп ат коюп, өзүнчө чоң кагазга жазгыла. Катышуучуларга ушул эрежелерди кабыл алгандыктары жөнүндө макулдугун көрсөтүшүп, кол тамгаларын коюу керектигин айткыла.

7. Окуу курсунун темаларынын тизмесин көрсөтүңүз. Катышуучуларды темалардын үстүндө ойлонуп, бир аз убакыттан кийин ар бир темада кандай суроолор, көйгөйлөр талкууга алынаары боюнча ой-пикирлери менен бөлүшүүсүн сураныңыз – 5 мүнөт.

8. Доскада, же флип-чартта сунушталган ойлорду темалардын алдына жазыңыз – 15 мүнөт.

9. Катышуучуларга темаларды талкуулоодо пайда болгон суроолордун кийинки сабактардын чегинде сөзсүз чагылдырылаарын түшүндүрүңүз. Мугалимге сунуш: Эгерде сунушталган курста мындай суроолор жок болсо, мугалим өзү, сабактардын планына, катышуучулардын суроолорун эске алуу менен өзгөртүүлөрдү киргизүүсү зарыл.

10. Катышуучулардан «Зомбулуксуз мектеп» окуу курсу боюнча өтүлчү темаларды атаэнелерине айтып берип, алардын ой-пикирлерин билип келүүсүн сураныңыз. Сабакты бүткөрүү бөлүгү (5 мүнөт) Сабактын жыйынтыгын чыгаруу. Сабактын жүрүшүндө эмнелер жакты жана алардын кийинки сабактардын жүрүшүнө кандай каалоолору бар экендигин окуучулардан сураныңыз. **Сабакты коштошуу ырасмиси менен бүтүрүңүз:**

Окуучулар тегерете туруп, бири-биринин ийнине колдорун коюп, коңпусуна карап, жылмаюу менен: «Рахмат, керүшкөнчө» деп айтышсын.

2-сабак.

Сабактын темасы: Инсандык өнүгүүнүн психологиялык өзгөчөлүгү.

Күн тартибинин сөзү: инсан. Инсан – адамдын психологиялык сапаттарынын биримдигин билдирген, анын жекечилигин жана социалдык кылык-жоруктарын, адамдардын арасындагы жүрүм-турумун аныктаган түшүнүк. Инсан – ан-сезимдүү, коомдо өзүнчө орду бар, өзүнчө роль аткарган индивид.

Сабактын максаттары:

- «Инсан», «өнүгүү» деген түшүнүктөрдүн мазмунун түшүнүүнү камсыздоо.
- Турмуштун ар кандай учурундагы инсандык психологиялык өзгөчөлүктөр жөнүндө маалымат берүү.

Задачи:

- Инсандын өнүгүүсүндөгү психологиялык өзгөчөлүктөр жөнүндөгү билимди кеңейтүү.

Сабакта керектелүүчү куралдар:

- эски журналдар,
- эски гезиттер, комикстер, сүрөттүү, кереги жок, эски китептер,
- кагаз (ар кандай),
- кайчы же кесүүчү башка курал,
- клей (желим),
- скотч,
- боек, фломастерлер, түстүү калемдер же борлор,
- музыкалык коштоо,
- флип-чарт же ак маркер/бор доска,
- маркерлер/бор. Сабактын убактысы: 45 мүнөт

Сабактын планы:

- Мугалимдин кириш сөзү (10 мүнөт)
- Топ ичинде иштөө (15 мүнөт)
- Топтордун иштерин презентациялоо (5 мүнөт)
- Мугалимдин маалыматы (10 мүнөт)
- «Мен сени кандай көрөм» көнүгүү (3 мүнөт)
- Сабакты бүткөрүү.

Сабакты жыйынтыктоо (2 мүнөт)

Сабактын жүрүшү: Мугалимдин кириш сөзү (10 мүнөт) Көнүгүү «Мен жакшы көрөм...». Мисалы: «Саламатсыңарбы, менин атым Дамир, мен футбол ойногонду жакшы көрөм». Көнүгүүнү талкуулагыла. Сабакка киришүүдөн мурда, 110-жылы каза болгон англиялык архиепископ өзүнүн күмбөзүндөгү ташка эмне деп жазууну суранганын угуп койгула. «Жаш кезимде менин кыялым чексиз эле. Мен дүйнөнү өзгөртүүнү эңсөөчүмүн. Мен эрезеге жетип, акылым толгондо, дүйнөнү өзгөртө албасымды түшүндүм. Ошондо мен өзүмдүн каалоолорумду тизгиндеп, өзүмдүн өлкөмө токтолдум, бирок өз өлкөмдө да эч нерсени өзгөртө алганым жок. Күнүм батып баратканда, мен акыркы күчүмдү жыйнап, жок дегенде өз үй-бүлөмдө, мага эң жакын адамдарда бир нерселерди өзгөртүүгө аракеттендим, бирок, аттиң, алар мени алдап коюшту. Мына эми, өлүм алдында жатып, мен акыры түшүндүм (өмүрүмдө биринчи жолу!), эгер мен өзүм өзгөргөндө, анда, балким, менин мисалымда, менин үй-бүлөм өзгөрмөк, анан алардын колдоосу жана көмөгү менен мен өз өлкөмдү, ким билет, балким бүт дүйнө жүзүн жакшы жагына өзгөртмөкмүн». Маалыматты катышуучулар менен талкуулагыла. Дүйнөнү өзгөртүүгө эмне жолтоо болду? Ой-кыялын ишке ашырууга кандай билим жетишкен жок? Топ менен иштөө (15 мүнөт)

Көнүгүү: Коллаж «Адамды индивид катары эмне мүнөздөйт, ал эми инсан катары эмне мүнөздөйт?» Мугалим үчүн нускама. Коллажды даярдоонун мисалын балдардын 11-сабагынан караңыздар. Көнүгүүнү баштаардан алдында, катышуучуларды көнүгүүнүн темасынын негизги түшүнүктөрү менен тааныштырыңыз.

- Индивид - homo sapiens тукумуна тиешелүү;
- Индивидуалдуулук – бир индивиддин экинчисинен эмоционалдык, эрктүүлүк жана интеллектуалдык жагынан айырмаланып туруусу;
- Инсан – индивиддин биргелешкен иш-аракеттен жана мамилелешүүдөн түзүлгөн социалдык сапаты.

Топтогу иштерди презентациялоо (5 мүнөт). Топтун лидерлери өздөрү каалаган түрдө сабактын катышуучуларынын алдында отчет беришет. Мугалимдин маалыматы (10 мүнөт) (Инсандын психологиясы жөнүндө маалымат берүү). (Катышуучулар үчүн презентацияда же маектешүүдө «Мугалимге көмөкчү маалыматтын» материалдарын колдонула). «Мен сени кандай көрөм» көнүгүүсү (маектешин уга билүү) (3 мүнөт) Оюн башка адамдарга кызыкчылыктын пайда болушуна өбөлгө түзөт, маектешти уга билүүнү өнүктүрөт. Катышуучулар бөлмөдө кенен басышы үчүн үстөл, отургучтарды бир бурчка жыйнагыла. Катышуучуларга ушул оюндун жүрүшүндө топтун ар бир мүчөсү бири-бирин жакшылап билип алууга мүмкүнчүлүк алышаарын жана кийин аны башкаларга тааныштырышы керектигин айткыла. Оюнчулар экиден биригип, 3 мүнөт бири-бири менен баарлашышат. Баарлашуунун максаты - шеригине кандайдыр бир таасир калтыруу. Андан кийин катышуучулар кайрадан чогулушат.

Мугалим: «Биз жаңы адамды жолуктуруш, бир-эки ооз сүйлөшкөнчө, анын инсандыгы жөнүндө биринчи таасирлерди алабыз. Мен силерден өз шеригинерди топко тааныштырууңарды суранам. Бирок, бул өзгөчө ыкма менен аткарылышы керек. Азыр өзүңөр маектешкен адам жөнүндө дагы бир жолу ойлонгула. Бул адам менен маектешкен соң кандай элес (образ) пайда болду? Өзүңөрдүн шеригинерди топко тааныштыргыла, атын атап, жана силердин көз карашыңарда эмнеге окшош экенин айткыла. Мисалы, минтип айтсаңар болот: «Клара мага тукаба мамалакты элестетет, себеби мээрим чачып турат. Клара менен маектешүүдөн мен чоң ырахат алдым!» Сабакты бүткөрүү (2 мүнөт)

Икая Бир жолу үч акылман талаша кетишти, «Адам үчүн эмне маанилүү – өткөн чакпы, азыркы учурбу же келечекпи?»

Алардын бирөө мындай деди:

— Өткөн чак гана адамды жасайт. Мен эмнени билсем, баарын илгери үйрөнгөм. — Макул эмесмин! — деди экинчиси.

— Адам келечекти жасайт: бүгүн мен кандай билимдүү, жөндөмдүү болсом да, улам жаңыларын, менден келечек талап кылгандарын үйрөнө берем. Менин ким болгум келгениме карата, алга умтулууга мажбур кылат.

— Сиз жадыңыздан чыгарып ийдиниз, — деп үчүнчүсү кошулду, — өткөн чак менен келечек биздин ой-кыялыбызда гана жашайт. Өткөн чак азыр жок. Келечек али алдыда. Сиздин ар бир ишиниз, ушул учурда гана аткарылат, ушул гана учурда сиз келечекке карай барасыз, бүгүнкүңүз, өткөн чак үчүн акыркы чекит болбойбу, анын баарын бүгүнкү күн гана аныктайт.

Бүгүнкү күндү барк албай койбогула, анткени ага көп нерселер көз каранды! Икаяны талкуулагыла. Сабактын темасы менен байланышына көңүл бургула. Мугалимге көмөкчү маалымат Инсандык өнүгүүнүн психологиялык көйгөйлөрү. Өнүгүү процессинин өзгөчөлүктөрү. Өнүгүү, өсүп жаткан организмдин бир баскычтан бийигирээк башка баскычка өтүүсү болуп эсептелет, жана бул көрүнүш өсүп жетилүүгө жана окутууга көз каранды. Өнүгүү сапаттуу өзгөрүүлөрдү – жаңы үлгүлөрдү, жаңы механизмдерди, жаңы процесстерди, жаңы түзүмдөрдү көрсөтөт.

Ал үчүн төмөндөгүдөй мыйзам ченемдүүлүк мүнөздүү:

- адамга мүнөздүү, мурда басып өткөн баскычтарды кийинкилер белгилүү бир, өзгөчөлүктөрү жана касиеттери өнүгүп өскөн жогорку деңгээлде кайталоосу (мисалы, сүйлөөнүн пайда болуусу жана өнүгүүсү);
- кайра кайтпоо, мындайча айтканда, жаңы деңгээлдеги кыймыл-аракет, алдыдагы өнүгүү процессинин натыйжаларын ишке ашыруу (мисалы, үйрөнгөн сүйлөө речи унутулбайт, ал өмүр бою сакталып калат);
- өнүгүүдөгү карама-каршылыктардын күрөшү, өнүгүү процессинин кыймылдаткыч күчү катары корунот. Ички карама-каршылыктарды чечүү – өнүгүүнүн жаңы баскычына алыш келет (мисалы, ойду угузууну каалоо менен сөз байлыгынын аздыгынын карама-каршылыгы).

Азыркы учур – инсандын психикалык өнүгүүсүнүн шарттарын биологиялык жана социалдык факторлордон, ар бир инсандын өсүү жолунун кайталангыс экенинен көрөт. Адамдын өнүгүүсүнүн мыйзам ченемдүүлүгүн ачуу үчүн зарыл болгон түшүнүктөр акырындан кеңейип, тактала берет. «Өнүгүү» деген термин ырастоочу түшүнүктөр катары пайда болот.

1. Эволюциялык өнүгүү, б. а. баштапкы баскычка салыштырмалуу жаңы баскычтын пайда болушу – буга жаш курактык бөлүнүүлөрдүн жаңы үлгүлөрүн кошсо болот.

2. Биологиялык өнүгүү. Өнүгүү мурастык жана тубаса факторлор менен аныкталат деп эсептелет. Тубаса фактору төрөлө электе эле өнүгөт, ал эми мурас – гендик аппарат аркылуу жаныдан пайда болот. (Адамдагы биологиялык өнүгүү – бул өзүно физикалык

өзгөрүүлөрдү камтыган, физикалык өсүү). Биологиялык касиеттер тубаса болот (морфологиялык белгилер, темперамент, мүнөз, жөндөмдөр).

3. Социалдык өнүгүү. Жаратылыштын жана социалдык чөйрөнүн, коомдун тарыхый өнүгүүсүнүн, улутка таандык болуунун жана башка факторлордун биргелешкен таасирлеринен болот. Инсандыктын пайда болушу – өзүнүн негизги ой-максаты бар, өз тагдырын өзү чечүүгө, ишке ашырууга мүмкүнчүлүктү жана жогоруда аталган баскычтардын баарын ичине камтыган татаал процесс. Инсандык өнүгүүнүн шарты жана булактары, кыймылдаткыч күчтөрү. Инсандык өнүгүүнүн кыймылдаткыч күчү деп, баланын өзүнүн муктаждыктарына болгон талаптарына, иш-аракеттерине жана мамилелешүүсүнө сырткы күчтөрдүн түрткү берүүсү, улуулардын балдарды тарбиялап, окутууда койгон максаттарын жана милдеттерин түшүнүшөт. Эгер тарбиялоонун жана окутуунун максаттары баланын талаптарына туура келсе, анда кыймылдаткыч күчтөрдүн көз карашынан алганда, өнүгүү үчүн ыңгайлуу шарттар түзүлөт. Адамдын муктаждыктары талап кылуу даражасына жана зарылдыгына жарапша, жөнөкөйдөн, төмөнтөн башталып, жогорулай берет.

1. Биогендик: коопсуздукка жана өзүн сактоого, эмоционалдык байланышка муктаждык, болжолдуу муктаждык, активдүү кыймыл-аракетке, оюнга муктаждык.

2. Психофизикалык: эмоционалдык каныгууга, эркиндикке, энергияны толтурууга муктаждык.

3. Социалдык: өзүн-өзү сыйлоого, мамилелешүүгө, билимге, өзүнүн көз карашы болууга муктаждык.

4. Жогорку: инсан болууга, адеп-ахлактык жана эстетикалык муктаждык, турмуштун маанисин түшүнүүгө муктаждык, кыйынчылыктарды жеңүүгө даярдыкка муктаждык, чыгармачыл, жаратуучу эмгекке муктаждык. Кыймылдатуучу күчтүн маанилүү учурларын далилдөө.

Анын милдеттери:

- түрткү берүүчү (адамды иш-аракетке түртөт, кыймыл-аракетин аныктайт);
- багыттоочу (конкреттүү бир кырдаалда адамдын жүрүм-турумун жана ишаракеттерин аныктайт);
- маани берүүчү (маани түзүүчү далил) –(адамдын иш-аракеттерине жана жүрүмтурумуна жекелик маани жана баалуулук берет. (Маани түзүү – өзүнчө иш-аракетке жана ошол иш-аракеттин мазмунуна инсандык маани берүү).

Мотивация туруктуу жана ийгиликтүү болушу үчүн үч функция тең зарыл. Эң акыркысы өзгөчө маанилүү, ал мотивациялык чөйрөнүн мүнөзү үчүн эң негизги болуп эсептелет. Кыймыл-аракет кылуу бала үчүн кандай мааниге ээ экени, түрткү берүүчү жана багыттоочу функцияга байланыштуу. Демек, маани түзүүчү функциянын туура түзүлүшүнөн кыймыл-аракеттин ийгилиги көз каранды болот. Тарбия берүүдө биринчи кезекте ушул функцияга көңүл буруу керек. Баланын өнүгүү процесси белгилүү шарттарда материалдык буюмдардын жана жан дүйнө байлыгынын, адамдар жана алардын ортосундагы байланыштын курчоосунда өтөт. Башкача айтканда, баланын өнүгүүсү социалдык кырдаалга байланыштуу. Социалдык кырдаал баланын өсүшүндө эрезеге жеткичекти бардык өзгөрүүлөрүнүн башталышы болот. Ал баланын өнүгүүсүнө ченемдерди жана жолдорду, иш-аракеттин түрүн, жаңыдан пайда болгон психикалык касиеттерди жана сапаттарды аныктайт.

Мына ушунун баары баланын психологиялык өсүшүнүн шарттары. Чынында эле, балдардын бардыгы, өнүгүүнүн кыймылдаткыч күчтөрү бирдей болгондугуна карабастан, ар кандай шарттарда, ар кандай өнүгөт. Баланын өнүгүүсү үчүн канчалык ыңгайлуу шарттар түзүлсө, ал кыска аралыктын ичинде ошончолук ийгиликке жетишет. Ошондуктан өнүгүүнүн социалдык шарттарына өзгөчө көңүл буруу керек. Өнүгүүнүн булактары болуп, баштап жүрүүчү кыймыл-аракет, баштап жүрүүчү мамилелешүү жана өнүгүүнүн кризиси эсептелет. Ар бир жаш курактык мезгил кыймыл-аракеттин өзүнчө түрү менен мүнөздөлөт. Бир мезгилден экинчисине өткөндө, баштап жүрүүчү иш-аракет да өзгөрөт.

Азыркы мезгилдин психологдору баштап жүрүүчү кыймыл-аракеттин төмөндөгүдөй түрлөрүн бөлүп карашты:

1. Төрөлгөндөн 1 жашка чейин баланын чоңдор менен түздөн түз эмоционалдык байланышын белгилешет. Жаңы туюм – мамилелешүүгө жана кармап калууга аракет.
2. 1 жаштан 3кө чейин буюмдар менен манипуляциялоо кыймыл-аракети. Жаңы туюм – өзүн-өзү таанууга аракет («Мен өзүм»).
3. Мектепке чейинки жаштагы балдарга (3төн 6 жашка чейин) оюн кыймыл-аракети, сюжеттик-ролдук оюндар мүнөздүү. Жаңы туюм – мектеп окуучусунун позициясы аныкталат, эркин жүрүм-турум пайда болот, инсандык аң-сезим, себептерге баш ийүү, алгачкы этикалык кадамдар, баланын дүйнөнү кабыл алуусунун биринчи схемалык түзүлүштөрү пайда болот.
4. Окуучулук кыймыл-аракет баштапкы мектеп жашындагы балдарда байкалат. (6 жаштан 10 жашка чейин). Жаңы туюм – интенсивдүү интеллектуалдык өнүгүү жүрөт, «эстутум – мазмундуу, кабыл алгыч болот, ой-жүгүртүү түшүнүгү өсөт», эрезеге жетүү сезимдеринин өнүгүүсүнүн белгилери түзүлөт.
5. Өспүрүм курак (10-11 жаштан, 14 -15 жашка чейин) кыймыл-аракеттин ар түрдүү көрүнүштөрү: эмгекке, окууга, спортко, адабиятка ж.б. багытталган байланыш менен мүнөздөлөт. Жаңы туюмдар – бойго жетүүнүн сезимдери пайда болот, өзүнөзү аңдап билүүгө, жыныстык айырмачылыкка кызыгуу, жыныстык жетилүү, тез дүүлүгүү, маанайынын тез өзгөрүп турушу. Эрткүүлүк сапаттарынын өнүгүүсү, өз тагдырын өзү чечүүгө муктаждык пайда болот. Баштап жүрүүчү кыймыл-аракеттин өзгөрүшү өнүгүүдөгү кризиске алып келет. Бул баланын муктаждыктарынын өзгөрүшү менен байланыштуу, бирок ал азырынча аларды канааттандыруу абалына жете элек.

3-САБАК

Лидерлик. Коомчулуктагы лидердин функциялары

Лидер – бул кайталангыс түрдө натыйжалуу ойлонуп, каалагандай (Күтүүсүз кырдаалда, опурталдуу ж.б.) кырдаалда чечим кабыл ала билген адам.

Лидер-(англининен алынып, алып баруучу, жетекчи, алдыңкы биринчи)

Сабакта керектелүүчү куралдар:

- эски журналдар,
- эски гезиттер, комикстер, сүрөттүү, кереги жок, эски китептер,
- кагаз (ар кандай),
- кайчы же кесүүчү башка курал,
- клей (желим),
- скотч,
- боек, фломастерлер, түстүү калемдер же борлор,
- музыкалык коштоо,
- флип-чарт же ак маркер/бор доска,
- маркерлер/бор. Сабактын убактысы: 45 мүнөт

Сабактын планы:

- Мугалимдин кириш сөзү (10 мүнөт)
- Топ ичинде иштөө (15 мүнөт)
- Топтордун иштерин презентациялоо (5 мүнөт)
- Мугалимдин маалыматы (10 мүнөт)
- «Мен сени кандай көрөм» көнүгүү (3 мүнөт)
- Сабакты бүткөрүү.

Сабакты жыйынтыктоо (2 мүнөт)

Лидер

Пландаштыруу

Топтун окүлү

Данакер

Топтун ичиндеги мамилелерди жөнгө салуучу топтун символу

«Ага»

Лидерликтин көп түрү бар: Махатма Гандиден жана Уинстон Черчиллден Мартин Лютер Кингге чейин.

Бизнесмендер жана психологдор лидерликтин негизги түрлөрүн иштеп чыгышкан жана жөнөкөйлөштүрүшкөн жана бул кайсы учурда кандай типти колдонуу керек экендигин түшүнүүгө умтулган лидерлерге жардам берет.

Лидерликтин теориялары

Өткөн жылдары изилдөөчүлөр лидерликтин ар түрдүү теорияларын иштеп чыгышкан; алардын баары негизги үч топко бөлүнгөн.

30-жылдары америкалык изилдөөчү Курт Левин чечим кабыл алуудагы лидердин жүрүм-турумунун түзүмүн иштеп чыккан, аны үч категорияга бөлгөн:

Авторитардык лидерлер

- чечимдерди кабыл алууда эч ким менен кеңешпестен жалгыз бийлик кылуучу лидер;
- бул тез чараларды көрүү зарылдыгы бар болсо, анда орунга ээ; ийгиликтүү жыйынтык болуш үчүн команданын ою маанилүү деле эмес.

Демократиялык лидерлер

Өзүнүн командасы менен макул болгон, жалпы чечимге өз үлүшүн киргизүүгө мүмкүндүк берген лидерлер.

Бул стиль жалпы ой белгилүү бир мааниге ээ болгондо маанилүү, бирок идеялар жана перспективалар өтө көп болгондо кыйынчылыктарды жаратат.

Кийлигишпөө

Лидерлер чечимдерди кабыл алууда өз кызматкерлерине негизги укукту берген учур. Бул стиль эгерде команда жөндөмдүү жана мотивацияланган адамдардан турса, аларды лидер көптөн бери билсе жөндүү. Ошондой эле аталган стиль лидер жалкоо жана четтетилген болгон учурда ишке ашышы мүмкүн; мындай учурда баг эле баардык нерсе кыйрап калышы мүмкүн.

Бардык изилдөөчүлөр иш жүзүндөгү лидерликтин стилдердин ар башка убакытка ылайык келээри жөнүндө бирдиктүү тыянакка келүүдө.

Ошентип, **эң ийгиликтүү лидерлер** – кырдаалга жараша лидерликтин ар түрдүү стилин колдонгон адамдар.

Бардык теориялар, түзүлүштөр, лидерликтин таянуу чекиттерин эске алуу менен лидер өзүнүн жана командасынын өзгөчөлүктөрүн кароого тийиш.

Көбүнчө корпоративдик учурларда жөндүү болуучу лидерликтин бир тиби бар деген тыянак өзүнөн өзү пайда болууда – бул **трансформациялык лидерлик**.

4-сабак.

Сабактын темасы: Мамилелешүүнүн психологиясы

Күн тартибинин сөзү: мамилелешүү.

Мамилелешүү – адамдардын өз ара байланышынын процесси, анын аркасында инсандардын ортосундагы байланыштар түзүлөт.

Сабактын максаты:

- Мамилелешүүнүн темасынын мазмунун түшүнүүнү камсыздоо.

Сабактын тапшырмасы:

- Мамилелешүүнүн механизмдин изилдеп, адамдардын өз ара байланышынын өнүгүүсүндөгү анын ролун көрсөтүү.

Сабакта керектелүүчү куралдар:

- А4 форматындагы кагаз;
- флип-чарт же ак маркер/бор доска,
- маркерлер/бор,
- көрсөтмө материал: көнүгүү үчүн баракчалар

Сабактын убактысы: 45 мүнөт

Сабактын планы:

- Мугалимдин кириш сөзү (3 мүнөт)
- «Зебра» көнүгүүсү (5 мүнөт)
- Мугалимдин маалыматы (7 мүнөт)
- «Муздак шорпо» (8 мүнөт)
- «Сүрөттөлгөн диалог» кичине топтордо иштөө (10 мүнөт)
- Талкуулоо (5 мүнөт)
- «Бири-бирибизди түшүнүүнү үйрөнөбүз» көнүгүүсү (5 мүнөт)
- Сабакты бүткөрүү. Жыйынтык чыгаруу (2 мүнөт)

Сабактын жүрүшү:

Мугалимдин кириш сөзү (3 мүнөт) 15 96

«Саламдашуу» көнүгүүсү

Катышуучуларга кезеги менен: «Бүгүн мен сабакка келе жатканда...» деген сүйлөмдү бүтүрүүнү сунуш кылгыла. Көнүгүүнү талкуулагыла. «Зебра» көнүгүүсү (5 мүнөт)
Катышуучулар эки-экиден жуптарга бөлүнүшөт.

Эки бөлүккө болгон кагазга:

1-бөлүгүнө – мамилелешүүгө инсандын кандай сапаттары жардам берээрин;

2-бөлүгүнө – кандай сапаттар мамилелешүүгө тоскоол болоорун жана алардан кантип кутулуу керектигин жазуу керек. Андан кийин катышуучулар бири-бирине жазгандарын окуп беришет, 4 кишиден топтошуп, кайталап окушат. Акырында топтогулардын бардыгы чогулат жана инсандык маектешүүгө жардам берген, жолтоо болгон сапаттардын негизги тизмесин окушат. «Мамилелешүү деген эмне?» Мугалимдин маалыматы (7 мүнөт) Окуучулар үчүн №4 сабакты жана “Мугалимге көмөкчү маалымат” бөлүгүн колдонуп, катышуучулар үчүн маалымат даярдаңыз. «Муздак шорпо» көнүгүүсү (8 мүнөт) Бул көнүгүү кыска теориялык бөлүктөн кийин аткарылат, анын жүрүшүндө мугалим «ишенимдүү (ассертивдүү)», «ишенимсиз (пассивдүү)», «агрессивдүү», «манипулятивдүү» деген түшүнүктөргө кыскача токтолот. Катышуучулар тегерек тартып отурушат. Жерге үч бурчтук кылып жип тартылат, бурчтарына «ишенимдүү», «ишенимсиз», «агрессивдүү» деген сөздөр жазылган баракчалар коюлат жана үч бурчтуктун чок ортосуна «манипулятивдүү» деген сөзү бар баракча ташталат. Жүрүм-турумдун ар кандай түрлөрүн корсоткон сөз – континуум деп аталат. Континуум (лат. continuum — үзгүлтүксүз, бүтүн) - процесстердин үзгүлтүксүздүгү, үзгүлтүксүз жалпылык. Анда жүрүм-турумдун өтмө түрлөрү жайгашкан: манипулятивдиктен ишенимсиздикке жана оройлукка, ишенимсиздиктен – ишенимдүүлүккө ж.б.у.с. Мугалим талкуулоо үчүн төмөнкү кырдаалды сунуш кылат: силерге маанилүү кардар келип, ишкердикти талкуулоону сунуш кылды, сиз аны кымбат ресторанга чакырдыңыз. Сиз өзүңүзгө жана кардарыңызга биринчи тамакты алдыңыз. Шорпо муздак болуп чыкты. Кардарды сиз чакыргандыктан, кырдаалдын кожоюну сиз болосуз, демек, сиз бир нерсе кылышыңыз керек. Ар бир катышуучу баракча алып карашат, анда түзүлгөн кырдаалга карата мүмкүн болгон аракеттер жазылган. Катышуучулар өз баракчаларын үч бурчтуктун ичине коюп, өздөрүнүн чечимдерин негиздеп айтып берүүлөрү керек. Top ар бир катышуучуга суроо берип, алардын жоопторун талкуулоолору керек. 97

Баракчалардын мазмуну:

1. Официанттан: «Бул шорпо муздак берилиши керекпи?» – деп сураңыз.
2. Табакты четке жылдырып коюңуз.
3. Ордунуздан туруп, ресторандан чыгып кетиңиз.
4. Официантка жана башка отургандардын баарына угулгудай катуу үн чыгарып: «Бул акыркысы, экинчи бул жакка эч кимди алып келбейм!» – деп айтыңыз.
5. Официантка: «Мен администратор менен сүйлөшкүм келет!» – деңиз.
6. Официантка: «Шорпо жагымсыз экен. Алып кетип, ордуна жегенге боло турган башка тамак алып келиңиз!» – деп айтыңыз.
7. Официанттан: «Калдырлуум, силердин электроплиткага эмне болгон?» – деп сураңыз. 8. Эч нерсе болбогондой түр көрсөтүп, шорпону ичиңиз.
9. Официанттан: «Бул шорпо муздак экен. Ыраакым этип, алмаштырып келиңизчи?» – деп сураңыз. 10. Официантка шорпонун акчасын төлөмдөн алып салгыңыз келгенин билдириңиз.
11. Кардарыңыздан арыздангысы келер-келбесин сураңыз.

12. Официант кеселерди алганы келгенде: «Мени кечирип коюңуз, бирок биз шорпону иче албай койдук. Даамдуу экен, бирок анча жылуу эмес, таптакыр муздак экен!» – деп айтыңыз. Жалпы талкуулоо учурунда ишенимдүү жүрүм-турумдун варианттары каралып, өз турмуштарында ушул варианттарды колдонушкан мисалдарды келтиришет. Кичине топтор менен иштөө «Сүрөттолгон диалог» (10 мүнөт) Бул көнүгүүнү аткаруу учурунда сүйлөшпөө керек. Ар бир катышуучу үн катпай, бирден бор же маркерди сүрөт тартуу үчүн алыптат. Ар бири өзүнө башка түстөгү бор же башка түстөгү маркери бар шерикти тандашат. Борду, же маркерди сол колуна кармашат. Тапшырманын тартиби боюнча үн чыгарбай, экөө биригип, бир сүрөттү тартуулары керек. Эмнени тартышаары маанилүү эмес. Булар сызыктар, символдор же кадимки буюмдар болушу мүмкүн. Ар ким сүрөттү жай тартып, шериктеши менен бирин-бири түшүнүүсүнө көңүл буруулары зарыл. Экөө тең сүйлөбөшү керек. Сүрөт акырындан көрүнө баштайт, экөөнүн ички туюмуна жана шеригинин демилгесине жараша көрүнө баштайт.

Эми шериктештер өз аракеттерин баалап, талкуулашат:

- Сүрөт тартып жатканда эмнени сездим?
- Сүйлөбөөгө тийиш болгонум мага жолтоо болдубу?
- Мамилелешүүнүн мындай жолу мени канааттандырдыбы?
- Сүрөттү карап турганда кандай сезимдер жаралды?

1-эскертүү: Эгер топтогулар өз эркинче экиден бөлүнө албасын сезсе, мугалим аларды өзү каалагандай бөлүшү мүмкүн.

2-эскертүү: Тапшырманы аткарып бүткөндө топтогулар менен тартылган сүрөттөрдү талкуулап, өзүнүн мамилелешүүлөрү жөнүндө айтып берүүлөрүн сунуштагыла.

Чоң топтогулар менен талкуулоо (5 мүнөт) «Бири-бирибизди түшүнүүнү үйрөнөбүз» көнүгүүсү (5 мүнөт) Эгер биз көңүлүбүздү дененин кыймыл-аракетине бурсак, анда топтун башка катышуучусунун маанайын биле алабыз. Топтун мүчөлөрү бөлмөдө эркин басып жүрүшөт. Силердин «Токто» деген белгилер боюнча, өзүнө жакын турган катышуучунун маңдайына токтойт. Бир да сөз айтпай туруп, башка адамдын сырткы келбетинен – боюн кармашынан, бетиндеги мимикадан, дем алуусунун тездигинен, көздөрүнөн, өздөрүнө кандай таасир көрсөтүп жатканын сезүүлөрү керек. Алар башка адамдын эмоционалдык абалын сезип, ошол замат өздөрүнүкүн баалоого аракет кылуулары керек. Жарым мүнөттөн кийин шериктер бири бири жөнүндөгү өз ойлору менен бөлүшүшөт. Тапшырманы аткарууга эки мүнөт бөлүнөт. Андан кийин топтун мүчөлөрү кайрадан бөлмөдө ары-бери басышат. Дагы бир-эки учурду кайталоого мүмкүндүк бериңиз.

Оюнду талкуулагыла, катышуучулар төмөнкү суроолорго жооп берүүнө мүмкүндүк түзүңүз:

- Эмне үчүн адамдарга дененин кыймыл-аракетин түшүнүү маанилүү?
- Тигил же бул катышуучуну канчалык деңгээлде түшүндүңүз?
- Эмне үчүн өз шеригинин ички дүйнөсүн ар ким ар кандай деңгээлде түшүндү? Сабакты бүткөрүү (2 мүнөт) Сабактын жыйынтыктыгын чыгаруу. Икаяны айтып берип, катышуучулар менен талкуулагыла. Икая Акылмандыгы менен даназалуу болгон дин

кызматкери жашаган экен, ага элдер кеңеш сурап кон келээр эле. Бир жолу ага бир адам келип, анын турмушуна техникалык өзгөрүүлөр жамандык алып келгенин айтып арызданат.

– Ушул техникалык көр-жердин баалуулугу барбы? – деп сурады ал,

- Адамдар качан жашоонун маңызы, баалуулугу жөнүндө ойлонушат?

– Дүйнөдө бардыгы биздин билимбизди көтөрүүгө жардам берет, бир гана Кудайдын жаратканы эмес, адам жасаган нерселер да.

– Бирок, биз темир жолдон эмнени үйрөнөбүз? – деп күмөнсүй сурады келген адам.

– Бир көз ирмемде баарын жоготуп алууга боло турганын.

– А телеграфтанчы?

– Ар бир сөзгө жооп берүү керектигин.

– А телефондончу?

– Биз бул жакта сүйлөп жаткандын баары ал жакта угулуп тураарын. Ал адам сөзгө түшүндү да, дин кызматкерине алкышын айтып, өз жолуна түштү.

Мугалимге көмөкчү маалымат

Ассертивдүү стиль Ассертивдүү жүрүм-турум – бул адамдын активдүү жана ырааттуу түрдө өзүнүн кызыкчылыктарын коргоп, айланасындагылардын кызыкчылыктарын урматтоо менен, максаттарын жана ниетин ачык айткан аракеттер.

Пассивдүү стиль Пассивдүү жүрүм-турум – бардык демилгелерди четке кагуу менен, иш-аракеттер кызматтык нускамалар менен чектелген. Пассивдүү стиль мотивациянын төмөндөнгө ээли менен шартталган. Пассивдүү жүрүм-турумдун пайдасы – бул жоопкерчиликтин өтө аздыгы, күч-кубаттын аз сарпталышы, катчылык кеткен жана иш жүрбөй калган кырдаалдарда актануунун варианттарынын көптүгү, чыгармачылык ой-жүгүртүүгө зарылдыктын жоктугу. Агрессивдүү стиль Агрессия – бул кимдир-бирөөгө физикалык жана психикалык залал келтирүүчү жүрүм-турум. Агрессия куралдуу да болушу мүмкүн, башка адамга атайын залал келтирүү менен өз максатына жетүү. Агрессия – ошондой эле эмоционалдуу, кастык түрүндө болушу мүмкүн, бул бардык аракеттер кимдир-бирөө менен, же бир нерсе менен күрөшүүгө багытталганда, же өз ара мамилелешкен объектиге залал келтирүү максатында болот. Манипулятивдүү стиль Манипуляция – бул демилгени өз максаттарына жетүү үчүн пайдалануу, башка адамды чечим чыгарууга атайын түрткөн аракеттерди жасоого алып келет. Агрессивдүү стилден манипулятивдүү стиль манипуляция багытталган адамдан өзүнүн максаттарын жашыруу менен айырмаланат. Максаттардын ачылышы манипуляциянын бузулушуна алып келет да, мамилелер агрессивдүү, же ассертивдүү стилге өтөт.

5-сабак.

Сабактын темасы: Стереотиптик жүрүм-турум

Күн тартибинин сөзү: стереотип (кайталанма), гендер, гендердик стереотип.

Стереотиптер – (кайталанма жөнөкөйлүктөр) – белгилүү бир топтогу, же категориядагы адамдар жөнүндө туура эмес бүтүм чыгарып, көп учурда өтө эле жөнөкөйлөштүрүп элестетүү.

Гендер - адамдын коомдогу жүрүм-турумун аныктоочу жана жүрүм-турумду кабыл алуучу социалдык жыныстык бөлүнүү. Бул жыныстык-ролдук жүрүм-турум, башка адамдар менен болгон байланышты: достору, чогуу иштешкендер, классташтар, ата-энеси, капыстан жолуккандар ж.б. аныктайт. Психологиядагы гендер - социалдык-биологиялык мүнөздөмө, анын жардамы менен адамдар «эркек», «аял» деген түшүнүктү аныкташат.

Сабактын максаты:

- «Гендер», «гендердик ролдор», «гендердик стереотиптер», «гендердик дисбаланс» дегенди түшүндүрүп, гендердик ролдор жана стереотиптер жүрүм-турумга кандай таасир этээрин чечмелеп берүү.

Сабактын тапшырмалары:

- Катышуучулардын гендердик баалуулуктарга мамилесин аныктоо.
- Гендердик жана биологиялык жыныстын ортосундагы айырмачылыкты табуу.
- Коомдогу орун алган гендердик ролдорду жана гендердик стереотиптерди түшүндүрүү.

Сабакта керектелүүчү куралдары:

- А4 форматындагы кагаз,
- флип-чарт же ак маркер/бор доска,
- маркер/бор,
- «Макулумун», «Макул эмесмин» көнүгүүлөрү үчүн плакаттар.

Сабактын убактысы: 45 мүнөт

Сабактын планы:

- Мугалимдин кириш сөзү (10 мүнөт)
- Катышуучулар үчүн маалымат (10 мүнөт)
- Топтор менен иштоо натыйжаларын талкуулоо (10 мүнөт)
- Топто иштөө (13 мүнөт)
- Сабакты бүткөрүү.

Сабактын жыйынтыгын чыгаруу (2 мүнөт).19

Сабактын жүрүшү: Мугалимдин кириш сөзү (10 мүнөт) «Каалоо» көнүгүүсү Биринчи катышуучу катышуучулардын бирине жакын көңүлү менен келип, бүгүнкү күнгө каалоосун айтат, ошол эле учурда кыймыл-аракети (мимика жана жаңсоолор) менен

коштон көрсөтөт. Тандалган катышуучу андан ары улантат ж.б.у.с. «Өзүм каалоо айтыш жатканда, ошондой эле мага каалоо айтышканда, өзүмдү кандай сездим» дегенди талкуулаш керек. Сабактын темасын жарыялап, катышуучуларды икая менен тааныштыргыла. Эркектер жана аялдар жөнүндө икая Илгери-илгери Марс планетасында жалаң эркектер жашаптыр. Алар эмгекчил, чынчыл, ак-ниет болушуптур да, Марста өнүккөн цивилизацияны курушкан экен. Алар күнү кечке иштешип, кечинде өздөрүнүн үнкүрлөрүнө кирип кетишчү. Кээде эркектердин бирөө өзүн жаман сезип калса, ал үнкүрдөн чыкпай калчу. Үнкүргө кирип, анын тынчын алуу эч кимдин оюна да келчү эмес, анткени ар бири билчү, убакыт өтүп, баары өз ордуна келет да, үнкүрдөн чыгып өз ишине киришет. Марс планетасындагы эркектер так ушундай жашапчу, ушундай турмуш аларга жакчу. Ошол эле учурда Марс планетасынан миллион чакырым алыстыкта Венера планетасы бар эле, ал планетада жалаң аялдар жашапчу. Алар ынтымактуу, тынч жашапчу. Кечинде чогулуп алышып, венериан тилинде узун ырларды ырдашчу. Кээде аялдардын кимдир-бирөө өзүн начар сезип калчу. Ошондо башка аялдар анын үйүнө келип, чогуу отуруп маектешчү, ошентип өзүн жаман сезип жаткан аял жакшы болуп калчу. Венера планетасындагы аялдар ошентип жашай беришчү, аларга ушундай турмуш жагат эле. Бир жолу Марстагы цивилизация ушунчалык өркүндөп-өстү, эркектер жылдыз учкуч курууга жетишишти, он чакты киши жылдыз учкучка отуруп, космосту аралашты. Алар көпкө учушту, канча бир убак өткөндөн кийин бир жылдыз алгач чекит болуп көрүндү, аздап отуруп тоголок тошко айланды, анан акыры планета болуп көрүндү. Эркектер планетага келип коңушту. Бул Венера болчу. Планетада акыл-эстүү адамдар бар экенин көрүшүп, байланыш түзүүгө аракеттеништи. Аялдар эркектерге ошол замат өтө жагым калышты. А бирок Венеранын жашоочулары чакырылбаган конокторго сак мамиле кылышып, көпкө жакындап келишкен жок. Убакыт өтө, бардыгы өз ордуна келди. Эки цивилизацияда жашаган адамдардын бири-бири менен бөлүшө турган нерселери көп экен. Эркектердин бир бөлүгү Венерада калып, аялдардын бир бөлүгү эркектер менен Марска учуп кетишти. Эркектер Венерада өздөрүнө үчкүр казып алышып, жашай башташты, арасынан кимдир-бирөө өзүн начар сезип калса, үнкүрүнө кирип жатып алчу. Бул аялдарга одоно сезилчү, бирок түшүнүүгө аракет кылышчу, себеби эркектер башка планетадан учуп келишти, демек, алардын өздөрүнүн каада-салттары, мыйзамдары бар, аны кабыл алып, сыйлаш керек. Эркектерге да аялдардын кылгандарынын көбү түшүнүксүз болчу, алардын жүрүмтуруму туура эмес, акылга сыйбагандай көрүнчү. Бирок эркектер билишет эле, ар кандай планетада жашаган адамдардын мыйзамдары да ар башка болот, аларды түшүнө албасаң да, кабыл алууга туура келет. Ушул түшүнүккө ылайык, алар тынч жана бактылуу жашапчу. 20 102 Күндөрдүн бир күнүндө эркектер менен аялдар чоң жылдыз-учкуч куруп, космосту аралап келүүнү чечишти. Саякатка көпкө даярданышты. Акыры жылдыз-учкучту жасап бүтүшүп, учууга даяр болгондо, анын ичине саякаттагысы келген көп аял, эркектер чогулуп калышты. Саякатчылар ачык космоско чыгаар замат адашып кетишти. Бир топко ары-бери жүрүшүп, көгүлтүр түстөгү белгисиз планетага туш келишти. Космостон бул планета ушунчалык сулуу көрүнгөндүктөн, адамдар аны изилдеп көргүлөрү келди. Бул планета анык бейиш экен – ызаар, суук Марска, же аптап урган Венерага салыштырып болбойт. Бул жерде ачык жашыл түстөгү өсүмдүктөр, көпкөк асман, таңкалаарлык океан бар экен. Өзөндөрү балыкка, токойлору канаттуу куштарга, жан-жаныбарларга толгон. Кең ааламда ушундай укмуш бар экендиги алардын оюна эч качан келмек да эмес. Планета аларга ушунчалык жагым калгандыктан, алар калып калууну чечишти. Бир аз убакыттан кийин Марстагы бардык эркектер жана Венерадагы бардык аялдар бул планетага көчүп келишти да, бул планетаны Жер деп атаону чечишти. Канча бир мезгил эркектер менен аялдар бул

планетада мурдагыдай эле бактылуу жана тынч жашапты. Жылдар өтүп, канча муундар алмашты, бара-бара адамдар алардын ата-теги ар башка планетанын тургундары экенин унутуп калышты. Алар бири-бирин өзгөртүүгө умтулуп, өздөрү эң туура деп эсептеген көптөгөн мыйзамдарды жана эрежелерди ойлоп табышты. Жерден береке, тынчтык качты, согуштар башталып, шаарлар өрттөндү, ал өрттө канчалаган эркектер, аялдар өлдү. Башаламандыктын доору башталды. Ушунтип азыркыга чейин уланып келатат. Бирок адамдар ар башка планетанын кишилери экендигин, ар кимиси өз мыйзамы менен жашаганын эстешсе, анда биз башка планетанын мыйзамын түшүнө албасак да, баары бир кабыл алып, урмагташыбыз керек экенин билмекпиз, ошондо дүйнө таптакыр башкача болуп өзгөрүлмөк. Берилген маалымат сабактын темасына жооп бергенин сурагыла. Сабакты талкуулагыла. Катышуучуларга ар бир адам өзүнүн ой-пикирине ээ болууга укуктуу экендигин эскерткиле, жана да мында туура, же туура эмес жооптордун болушу мүмкүн эмес. Дубалга 2 плакат илгиле. Бир плакатта «Макулмун» деп, экинчисине «Макул эмесмин» деп жазылсын. Катышуучуларга ырастоолорду окуй турганыңарды айткыла. Алардан өзүнүн оюна туура келчү плакаттын жанына келип туруусун өтүнгүлө. Катышуучулар биринчи бекитилген ой боюнча өз чечимдерин кабыл алгандан кийин, ар бир топтон бир-эки катышуучу эмне үчүн ушундай ойлонушаарын айтып беришсин.

Анан кийинки пикирди окуйсуз, катышуучулар кайрадан өз оюна туура келген плакатты тандашат. • Аял болууга караганда эркек болуу жеңил.

- Аял балдары жөнүндө кам көрүшү керек.
- Үй-бүлөнү түзүүдө аял жоопкерчиликтүү.
- Эркек балатуу болгондо гана «эркек» болот.
- Эркектер аялдардан акылдуураак. Катышуучулардан бул пикирлердин кайсынысы өз ойлорун билдирүүдө оорчулук келтиргенин сурагыла. Эмне үчүн?

Эскертүү: Эгер катышуучулар окшош ойду билдиришсе, топтун пикирине карамакаршы келген ойду жактоого даяр туруңуз.

103 Катышуучуларга маалымат (10 мүнөт)

1. Доскага же флип-чартка «Адамдын жынысы» деп жазгыла жана катышуучулардан алардын ою боюнча бул эмне экенин сурагыла. Жоопторун жазгыла. Катышуучулардын жоопторунан жыйынтык чыгаргыла: «адамдын жынысы» деген физиология боюнча аял менен эркектин ортосундагы биологиялык айырмачылыкты аныктайт.
2. «Гендер» деген сөздү жазып, катышуучулардан аны кандай түшүнөөрүн айтып берүүсүн сурагыла. Жоопторун жазгыла. Катышуучулардын жоопторунун жыйынтыгы: Гендер – экономикалык, социалдык, саясий, маданий атрибуттарга кирет жана эркектер менен аялдардын мүмкүнчүлүктөрүн аныктайт. Гендер – бул эркектер менен аялдардын социалдык жыныстык айырмачылыгы.
3. Эркектердин жана аялдардын коомдогу ролу гендердик роль деп аталат. Кээ бир ролдор эркек жана аялдын айырмачылыктарына (анатомиялык же физиологиялык) негизделет. Репродуктивдүү функциялар эркек, аялдын биологиялык ролун аныктайт, мисалы, эненин ролу жана атанын ролу. Биологиялык ролду алып таштап, же өзгөргүч коюуга мүмкүн эмес. Гендердик ролдор болсо (эркектер жана аялдар жасай турган иштер) коом тарабынан аныкталат. Мисалы, транспорттук каражатты айдоо көбүн эсе эркектерге таандык, тамак-ашты даярдоо аялдарга таандык.

4. Төмөнкү суроолорго жооп берүүнү сунуштагыла: Эркектер менен аялдардын ортосунда кандай айырмачылыктар бар?

5. Катмышуучулардын жообу төмөнкүдөй болушу мүмкүн. Аялдарга караганда эркектер Эркектерге караганда аялдар

1. Рационалдуу
1. Сезимтал
2. Катуу
2. Ийилчээк
3. Чечкиндүү, тобокелчиликке даяр
3. Эмоционалдуу
4. Өзүнө ишенимдүү
4. Боорукер
5. Токтоо
5. Коопчул, тынчсыз
6. Ачуулуу
6. Сак
7. Табышкер
7. Мээримдүү
8. Демилгелүү
8. Элпек
9. Жекечил
9. Уюштургуч
10. Түнт
10. Аракетчил
11. Көп сүйлөбөгөн
11. Созмөр

6. Катмышуучулардан сурагыла:

- Аялдар жана эркектер өздөрүн ушундай алып жүрүш сөзсүз милдетпи? Эмне үчүн?
 - Калыптанган гендердик ролдорду өзгөртүп, башкача кылуу мүмкүнбү?
 - Эркектердин же аялдардын бийлик кылуусунда айырма барбы? Кимисинде бийлик көбүрөөк?
 - Бул коомго кандай таасир этет? Коллективдин ичиндеги жүрүм-турумга кандай таасир этет?
- 22 104 Топтогулар менен иштешүү (10 мүнөт) 1. Катмышуучуларды эки топко бөлүп, ар бир топко экиден ватман кагаз бергиле.

2. Алдын ала баш сөз жазып алгыла:

1-кагазга биринчи топ үчүн – «Эркектердин 5 жаман сапаты» деген,

2-чи кагазга – «Эркектердин 5 жакшы сапаты», экинчи топ үчүн өзүнчө «Аялдардын 5 жаман сапаты», дагы жаңы кагазга «Аялдардын 5 жакшы сапаты» деп жазгыла.

3. Талкуулоого топторго үч мүнөт бергиле. Өз ойлорун ортого салышың. Өзүнчө кагазга «стереотип» деп жазгыла. Бул сөздүн маанисин катмышуучуларга кайталап айткыла. Өзүнчө бир барака “СТЕРЕОТИП” деп жазып койгула. Бул сөздүн маанисин катмышуучулардын эсинс салыңыз. Стереотип – бул бир нерсеге калыптанып калган шаблондуу мамиле, алдыдагы социалдык тажрыйбага таянган жалган элестетүү.

Катмышуучулардын жазгандарына көңүл буруп, кийинки суроону талкууга алууну сунуштагыла:

- Эркектер жана аялдар үчүн жазылган төмөнкү мүнөздөмөлөрдүн кайсынысы стереотип болот?

4. Стереотипти аныктагандан кийин, сурагыла:

- Биздин эркектерге жана аялдарга кылган мамилебизге бул стереотиптер кандай таасир этишет? Мисалы: эркек үчүн «аялдын» ишин кылуу ылайыксыз, же аялхирургга азыраак ишеним көрсөтөбүз.

5. Жыйынтык чыгарып, төмөнкү учурларды баса көрсөткүлө:

- көпчүлүк мамилелер гендердик ролдордун жана стереотиптердин күткөндөй болбой калуусунан жабыр тартат.

- гендердик стереотипке түшүп кетүү оңой, ошон үчүн адамдар (өзгөчө эркектер менен аялдардын ортосундагы мамиледе) бири-биринен эмнени күтүшөөрүн ачык сүйлөшүүлөрү керек. Топто иштөө. Талкуулоо (13 мүнөт) «Биз бири-бирибизден эмнебиз менен айырмаланабыз» көнүгүүсү. Катгышуучуларды топторго бөлүп, тапшырма бериңиз: төмөнкүлөрдүн психологиялык сүрөттөмөлөрүн түзүү керек: мугалимдин, мектептин мүдүрүнүн, ата-энесин, мыкты окуучунун, жаман окуучунун ж.б. Эми топторго суроо узатыңыз: Акыйкатсыз мамиле жана гендердик стереотиптер менен күрөшүү үчүн кандай кенеш берет элечер? Каалоочулар топтогуларга өз жоопторун айтып, ой бөлүшсүн. Талкуулаңыздар.23

Сабакты жыйынтыктоо учуру (2 мүнөт) Сабактын жыйынтыгын чыгаруу. Каалоочулар сабактын башталышынан бери маанайлары канчалык деңгээлде көтөрүлгөнүн айтып берүүсүн өтүнгүлө (10 баллдык шкала боюнча)